

Tapani Hietaniemi (toim.): **Aiheita Weberistä.** Max Weber modernista rationaalisuudesta, uskonnosta, oikeudesta ja yhteiskuntaluokista. Tutkijaliitto, Helsinki 1987.

Weber vai 'Webermas'?

Max Weberistä ilmestyy kirjoja ja artikkeleita enemmän kuin ehtii ostaa, kopioida saati sitten lukea. Omapäisintä tulkintalinjaa tuoreimmista lukemistani Weber-kirjoista vetää Wilhelm Hennis teoksessaan *Max Webers Fragestellung* (Tübingen 1987). Teos suhteuttaa Weberin oman aikansa debatteihin, 1800-luvun saksalaiseen tieteenalajakoon, sellaiseen poliittiseen ajattelun perinteeseen, jossa häntä edeltävät ennen muuta Machiavelli, Rousseau ja Tocqueville, ts. lähelle sitä mitä J.C. Pöckökin liitteen kutsutaan republikanistiseksi perinteeksi, jolle tosin Weber antaa oman, antinaturalistisen Nietzsche-tulkinnan inspiroiman värinsä. Tätä kautta Hennis kyseenalaistaa mm. sovinnaisen kuvan Weberistä 'yhteiskuntatieteilijänä' samoin kuin hänen sitomisensa 'liberalismi-' tai 'nationalismi-'terminologiaan.

Hennisin jälkeen herää alusta alkaen epäluulo Tutkijaliiton Weber-kirjaa kohtaan. Tietysti on hyvä, että vanhat marxilaisetkin ovat ryhtyneet lukemaan Weberiä, mutta luulen että olisi parempi että he lukisivat Weberin kautta Marxia kuin päinvastoin! Kun Lars D. Eriksson sanoo esipuheessa, kuinka monet kirjoittajista »ovat kokeneet vakavasti otettavana haasteena Weberin yrityksen syntetisoida kypsästä Marxista lähtevän materialistisen sosiologian perinteen Durkheimista lähtevän idealistisen perinteen kanssa» (s. 7), epäluulo pikemminkin vahvistuu. Oli Weberin suhde Marxiin mikä tahansa, Durkheimin organisatoriselle sosiologialle Weber on varsinainen antipodi ja juuri tällaisena yhteiskuntamystiikan kieltäjänä ja sille radikaalisti vaihtoehdoisen politiikan, historian jne. tulkintaohjelman kehittäjänä omaa luokkaansa. Eikö olisi jo aika unohtaa oppikirjamarxismiin »filosofian peruskysymys»?

Tietysti kuvaan sopii, että »Weberin metodioppia ei juuri käsitellä eikä myöskään hänen politiikan sosiologiaansa» (s. 8). Voi siis luopua lioista odotuksista ja pyytää kirjoittajilta anteeksi sitä, että en jaksanut paneutua kunnolla kirjan loppuosan kirjoituksiin (Kyntäjä, Tuori, Blom). Muutenkin tuntuu että Matti Viikarin alunperin saksaksi julkaistua kirjoitusta lukuunottamatta teksteistä ei Weber-tutkimukselle jää paljonkaan käteen, vaikka niitä lukisikin joku joka olisi itseäni enemmän kiinnostunut näkemään 'rationaalisuudessa' jonkin huomiota-arvoisen ongelman.

Viikarin kirjoitukseen Weberin feodalismi- ja keskiaikatulkinnasta sisältyy myös Weberin politiikan konseptiä koskeva kommentti, jota vastaan lyhyt polemiikki on paikallaan. Kirjoittaja on epäilemättä oikeassa, että

Weber politiikka-sanaston käytössä »liikkuu eri abstraktiotasoilla», jolloin toisissa yhteyksissä »poliittisen» käsite on puhtaasti analyttinen kategoria, vaikka toisaalta »poliittisia yhteisöjä» ei olekaan aina ollut olemassa. Mutta kun Viikari siteeraa Weberin kirjettä Georg v. Belowille, jossa Weber erottaa »poliittisen herruuden» »oikoksesta» ja muista 'yksityisen' vallan muodoista ja siteeraa Weberin kantaa siitä, että »tämä ero on yhtä vanha kuin historia» (68—69), hän ei tässä yhteydessä kysy, mistä historia/poliittinen alkaa, vaikka Weber etenkin *Agrarverhältnisse im Altertum*-kirjoituksessaan korostaa poliiksen muodostumisen spesifisyyttä vastakohtana oikok-rakennetta muistuttaville itämaisille monarkioille. Näkemys, että paitsi poliittisuudella myös 'historialla' on Weberin kielenkäytössä tässä speifi 'alkunsa', tuntuu hyvinkin luontevalta suhteessa Weberin muuhun ajatteluun.

Muiden kirjoitusten osalta kirjaa tekee mieli lukea ennen muuta tilaisuutena polemiikkiin sitä ns. klassikkojen tekstien lukutapaa kohtaan, mikä näyttää yleisemminkin olevan tunnusomainen nykyiselle suomalaiselle keskustelulle, erityisesti sen sosiologiselle ja marxilaistaiselle provinssille. Viikaria ja Jukka Gronowia lukuunottamatta kirjoitukset tuskin lainkaan paneutuvat Weberin omaan kysymyksenasetteluun ja sen suhteeseen wilhelmiinisen Saksan muuhun akateemiseen ja kulttuuri-keskusteluun tai poliittisiin tapahtumiin. Tältä kannalta tuntuu monesti siltä, että mm. Weberin käsitteistön sidonnaisuus kontekstiinsa ja samalla hänelle tunnusomaisen irrottautumisen siitä jäävät tavoittamatta.

Tämä kuvastuu myös eräiden Weberin termien suomen-nosten kyseenalaisuudessa. *Entzauberung* kääntyy muotoon »vapautuminen taikuudesta» (Gronow, 11) tai »taian katoaminen» (Hietaniemi, 45). Kysymys on kuitenkin pikemminkin 'lumouksesta vapautumisesta' tai 'lumouksen hävittämisestä' siinä mielessä kun kyse on esimerkiksi käsiterealismin tai essentialismin hylkäämisestä. *Gesinnungsethik* on sana jolle en ole löytänyt/nähnyt vielä hyvää suomennosta — mieliala-, mielentila-, mielipide-, asennoitumisetiikka ovat kaikki problemaattisia — mutta Gronowin (s. 29) käyttämä »vakaumusetiikka» ei myöskään tunnu vakuuttavalta, yhtä vähän kuin hänen tulkintansa että Weber olisi ottanut yksiselitteisesti kantaa sitä vastaan 'vastuuetiikan' (*Verantwortungsethik*) puolesta (s. 10), miltä kannalta etenkin *Politik als Berufin* loppusivujen käsiteparaatin huolellinen erottelu pikemminkin viittaa siihen, että Weber tavoittelee poliitikon etiikaksi näiden yhdistämistä vaikka tietäkin sen olevan *Kunst des Unmöglichen*. Weberin *Chance*-sana on myös ambivalentti: on tuskin oikeutettua kääntää sitä Timo Kyntäjän tavoin kylmästi »todennäköisyydeksi» (s. 83), koska siinä on mukana myös 'mahdollisuuden' ja 'tilaisuuden' vivahteet.

Se mikä teoksessa kuitenkin on rasittavinta, on Weberin lukeminen yksipuolisesti oman ajan ja sen akateemi-

sen keskustelun horisontista käsin. Useimmat kirjoittajista suorastaan etsivät Weberiltä vastausta johonkin aktueelliin kiistakysymykseen ja joutuvat — tietysti — toteamaan ettei sitä löydy. »Weberin teoria itsenäistyvistä 'arvosfääreistä' tai 'elämänjärjestyksistä' on epämääräinen ja parantamisen tarpeessa» kirjoittaa Tapani *Hieta-niemi* (s. 55), »Weber . . . ei pysty käsitteellistämään taloudellisen haltuunoton kapitalistista muotoa eikä lisäarvon anastusta kapitalistisen haltuunoton muotona ja tähän pohjautuvia luokkasuhteista» kirjoittaa puolestaan Raimo *Blom* (s. 145). Jää melkein vaikutelma, että kirjoittajat ovat tyytyväisiä kuin Weberiltäkään ei löydy reseptiä . . . Juuri tällaisessa 'oikeiden vastausten' kaipuussa, joka ulottuu sinnekin, missä kirjoittaja ei ole itse asettanut kysymyksiä näin, marxilainen painolasti häiritsee eniten.

Edelliseen liittyy yleinen tendenssi, että Weberin tulkinnassa turvaututaan keskeisesti joihinkin moderneihin kommentoihin eikä Weberin omien tekstien detaljitulkintaan. Suosituimmat auktoriteetit ovat taustaltaan popperilainen Wolfgang *Schluchter* sekä tietysti Jürgen *Habermas*, joille yhteistä on evolutionistinen Weber-tulkinta. Tämä tulkinta on Hennisin pääasiallinen kritiikin kohde. Weberiä politiikan käsitteen ja politikoinnin mahdollisuuksien perspektiivistä lukien tällainen tulkinta tuntuu alun alkaen hölmöltä, samoin myös arvovapauskeskustelun perspektiivistä. Kirjan suoranainen 'vaara' on siinä, että maallikot uskovat siitä muodostuvaa Weberkuva eivätkä pääse käsiksi Max Weberin omiin teksteihin. . .

N Habermasin *Theorie des kommunikativen Handelns*-teoksen epäpolitisoinnista ja harmoniaideologinen Weber-tulkinta oli aikanaan riittävä peruste sille, että olen lopettanut Habermasin lukemisen — *Historikerstreit*-puheenvuoroa lukuunottamatta. No hyvä, ei tietysti tarvitse hyväksyä näkemystäni Habermasista kuudennen luokan kirjoittajana Weberiin verrattaessa. Kuitenkin samalla tavalla kun on opittu ymmärtämään, että aatehistorian tai filosofian historian oppikirjat systemaattisesti vesitävät, latistavat ja vulgarisoivat ns. klassikkoja, se mitä nykyaikajattelijat oman systeeminsä kehittäessään sanovat toisista ajatteliijoista, saattaa sisältää joskus kiintoisia huomioita, mutta on yleensä systemaattisesti taipuvainen 'funktionalisoimaan' toisen ajattelun siten että se irrottautuu omista kysymyksenasetteluistaan ja muuttuu linnunpelättimeksi joka on helppo 'panna paikalleen' omaa systeemiä tehdessä. Monumentaalisia systeemiajatteliijoita ä la Habermas ei pitäisi ottaa vakavasti Weber-tutkijoina, kun he eivät kuitenkaan malta syventyä Weberiin riittävän perinpohjaisesti.